

szere nagyon távolinak és nagyon is kézenfekvőnek tűnhet a *Jerikó* Esterházy-prózával való rokonítása, ami számomra nem a vendégszövegek mennyiségében, és nem is az apa/anya-tematikában válik megragadhatóvá, hanem az önműködővé váló Bartók-mondatok sorjázásában. Az egyéni szóalkotások variatív játéka, a kontextusok kimeríthetlenségét felvillantó nyelvhasználat, melyben a „cicum” hangsor egyaránt funkcionálhat Isten rejtőzködésének héber elnevezéseként és infantilis nyelvi élvezetről árulkodó halandzsaként, arra emlékeztethet bennünket, ahogy a *Bevezetés a szépirodalomba* jelenítette meg a gépiességet nyelvi tapasztalatként. (Lásd például: Sipos Balázs: *Esterházy, a programozó*, Műút portál, 2017. július 18.) A regény saját berekeszhetlenségét jelzi azzal, hogy a zárlatban a hosszúmondatok retorikája helyett felvillantja egy nagyon más típusú elbeszélésmód lehetőségét is. Egy-egy pillanatra fókuszáló, főként tőmondatokból építkező, bekezdésnyi történetrövidékektől jutunk el a novellatömörű auschwitz beszámolóig, és ezzel a művön végighúzódnó évés-metaforalánc záró pontjái: „Két órával később már a turistanegyedben vacsorázunk. Gyuri szótlanul vágja apró darabokra a libamellet.” (590.) Kevés ennél hatásosabb utolsó mondat találok az elmúlt esztendő magyar prózájában. (*Jelenkor*)

BALAJTHY ÁGNES

A líra folytatása

PETŐCZ ANDRÁS: *A MACSKA VISSZATÉR*

Költőnk és írónk termékenysége nem ismer határokat. 2019 elején (életének hatvanadik esztendejében) megjelent *A macska visszatér* című verseskötet az Orpheusz Kiadói Kft. és a Guttenberg Pál Népfőiskola közös gondozásában. A címlapon a népszerű állat ábrája, és ebből arra is gondolhatnánk, hogy akár gyermekkötet is lehetne. De nem az. (Egyébként a borítón látható mű Henri de Toulouse-Lautrec festményeinek felhasználásával készült.) Ugyanakkor köztudott, hogy van egy, gyerekeknek szóló Petőcz-kötet is *Cicaszobor áll a téren* címmel (Pont Kiadó, 2013), s ráadásul ama kötet illusztrációi gyerekektől származnak.

Egy, az *Ancika* című regény megjelenése alkalmából készült interjúban a következő szavakkal előlegezte meg Petőcz András *A macska visszatér* kötet megszületését: „Most éppen egy verseskötettel foglalkozom, a már több helyen publikált úgynevezett »macskaverseimből« állítok össze egy sorozatot. Ezzel lezárulna a lírai »macska korszakom.«” (Szénási Zsófia: *Anyakönyv a kádári diktatúrából. Beszélgetés Petőcz Andrással új kötetéről*, Könyvhét, 2018. 05. 08.) A macska gyakori témát jelent a művészetben, az irodalomban. Ahogy Pomogáts Béla írja: „A macskák szeretetének, az irántuk való érdeklődésnek nagy hagyományai vannak irodalmunkban, talán elég, ha olyan klasszikus és modern írókra hivatkozom, mint Fáy András, Arany János, Tömörkény István, Mikszáth Kálmán, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Kassák Lajos, Illyés Gyula, Déry Tibor, Jékely Zoltán, Ottlik Géza, Csanádi Imre, Kormos István és Lázár Ervin” (Pomogáts Béla: *Weöres Sándor*

macskái, Credo, 2013/4, 53.). És ehhez a rangos társasághoz csatlakozik Petőcz András is.

Frappáns mottók segítenek az eligazodásban a kötet élén. Fernand Méry szerint például: „Isten azért teremtette a macskát, hogy az ember átélhesse, milyen gyönyörűség átölelni egy tigris.” Így hát álmainkkal is összefügg a macskaszerep? A hétköznapiakban persze olyan mondatok is röpködnek, hogy a macska hízelgő, és hűsége nem mérhető a kutyáéhoz. Az is elképzelhető, hogy a költő emberi tulajdonságokat vél fölfedezni a szeretett állatban, miként az a mesékre is jellemző. Egy rövid kitérő erejéig hadd idézzem Esterházy Péter híres, *Harmonia caelestis* című regényének egyik részletét: „Macska már csak egyszer repült Majkon. De milyen szépségesen! Az ember azonnal értette Ikaroszt! [...] Egy óvatlan pillanatban az egyik macska, a rengeteg macska egyike belenyalt apám tányérjába. Én macskaügyben már ki voltam tanulva, kussoltam. Apám se szólt semmit, villant a szeme, megragadta a dögöt, és nagy lendülettel kivágta át, át a hosszú folyosón, ki az udvarba. Mintha a farkánál fogva, és előtte megpörgetvén kackiásan a feje fölött. Röpült Isten teremtménye végig a folyosón, kifelé a homályból a fény felé, éktelenül vernyákolva, lábát négyfelé terpesztve. Gyönyörűsége látás volt, s én rápillantottam édesapámra, az én nagy, erős apácskám, gondoltam büszkén. Ekkor kicsi, fekete szél kerekedett a sparhert felől. – Mátyás! – csattant a jeges hang. – Mátyás, kérem, a macska is lény, Isten teremtménye! Úgy leteremtette a fiát, hogy az rögvest akkora lett, mint én. Ez se volt rossz, a két gyerek úgy együtt a mosógép mellett. Korbácsot nem kapott, de bocsánatot kellett kérnie a macskától. Nem is tudom, mi a jobb (rosszabb)...” (Esterházy Péter: *Harmonia caelestis*. Magvető, 2000, 459–460.) Világos, hogy a kiváló regény eme részlete, a maga ironikus és szellemes látásmódjával, a konkrét gyerekkori helyzet föllevenítésével valami mást képvisel ahhoz képest, amiről az imént szó esett. Láthatjuk, hogy a nemes állat megítélése, az iránta tanúsított érzelmek egyáltalán nem egyenműek. Lehet, hogy a Petőcz-versek is erről az összetett kapcsolatról szólnak? Meg hát az is igaz, ami ugyancsak egy mottóban szerepel: „A macskát csak oly módon lehet szeretni, ahogyan ő azt engedi.” (Peter Gray) Fontos mondat, és egyben az emberi kapcsolatokra is vonatkoztatható. E kötetben a macska és a költő viszonya az egyik figyelmet érintő pont. Azt is mondhatjuk, hogy kettejük egymásmellettsége. A nyitó vers kezdő sorai erről is tanúskodnak: „A macska és a költő egy teraszon ülnek, / valamiféle városban, valamiféle város fölött” (*A macska a teraszon*). A helymeghatározás is sajátos: bárhol lehet, s ezzel általános szintre emelkedik a szöveg. Az idő múlása fölötti szomorúság nagyon emberi, és ezáltal valami sorsközösség fölmutatása is kibontakozik ember és állat között. Két teremtett lény között. S mindhárom ciklus (*A macska és a költő*, *Üzenet a hegytetőről*, *A macska visszatér*) ezt a szituációt boncolja, például úgy, hogy a kötet „főhőse” elindul egy ismeretlen úton, ami veszéllyel teli is lehet, miközben a költő melankolikus hangulatban marad magára.

S közben kibontakozik a költő és a macska kapcsolata, annak rejtelmeivel. Van ebben szenvedés, hiszen tudjuk: a költőknek ez a dolguk. Petőcz pózok nélkül mesél erről a viszonyról, puritán hangon, epikus elemekkel gazdagítva a vers szövetét. Bujkálás is ez a közelítés, bujkálás a világ elől, megerősítvén, hogy talán a

mikrokörnyezet az igazán fontos az ember (és a macska?) számára. S ebben a mikrokörnyezetben van egy harmadik szereplő is: az idő. A fogyó idő. „Végül az idő a költő arcára mászik, árkokat vés / a szeme alá, ráncokkal gazdagítja homlokát, / majd fekete szakállát fehérré varázsolja...” (*A macska és a költő*) Itt már látszik, hogy nem holmi hétköznapi ség lengi át a verseskötet anyagát, hanem a Petőczytől megszokott gondolatiság, merengés, intellektualitás. S amikor a távozásról ír, akkor egyértelműen emberi kapcsolatszintű ez a helyzet, két mellérendelt fél közötti viszonyal. Aztán kitárulnak a körök, a mikrokörnyezet makrová lép elő, Európa-méretűvé (*Párizsban a macskák, Párizsi anziksz, Mirabeau-híd: elkészítés*). Sőt, egy ebben a kötetben nem olvasható vers is ide sorolható: a *Képeslap Párizsból* egy részlete így szól: „s megszükkült a Sacra Coeur fala, // melynek a tövénél tűnt el a barátod, / valami fekete macskaféle, / halványulnak a zsidóságok: / Párizs nem vett a tenyerére...”. Itt persze elvontabb a „macskaélmény”, ám nyilvánvalóan nem véletlenül kerül elő.

A *Párizsban a macskák* nosztalgikus színeket is mutat. Itt egy emberi kapcsolat múltbéli pillanatának földézésé megy végbe: „Párizsban a macskák feledéke nyek. / Emlékszem, korábban, itt jártam veled, / de nem tudom, pontosan hol és mikor”. Továbbá: „Annyira szeretném, ismét úgy legyen, / hogy Szent Mihály útján sétálgatsz velem, csönd van körülöttnk, szinte mozdulatlan...” Homályba vész, hogy kihez szólnak ezek a sorok, de az látható, hogy a macska itt csupán „ürügy” valami más fontos dolog kimondásához. Mint ahogy – ahogy megint egy irodalomtörténeti példát hozunk – ürügy sok mindenre a Pomogáts Béla előbbi szövegében nem említett Nagy Lajos *Képtelen természetrajzának* ide vágó részlete is. Az ő iróniája egyébként a már idézett Esterházy Péter művében föllelt részletnek mintegy az előképe is lehet, ám az emberi vonatkozások kapcsolhatók Petőczy András látásmódjához is. Nagy Lajos *A macska* című, 1920-ban keletkezett karcolatának egy jellemző részlete: „A macska karcsú, fess állat, jóképű, kis tömpe orra szórakoztató pöcögögetésre igen alkalmas. A bajuszát nem pödri, s a nősténynek is van bajusza, ami miatt a kanmacska a nőstényt minden alkalommal igen beható vizsgáltnak veti alá, hogy meggyőződjék róla, vajon csakugyan nőstény-e.” Itt is keveredik egymással az emberi és az állati, más helyeken pedig a finom társadalombírálatnak is tanúi lehetünk. Ez utóbbi viszont a Petőczy-féle macskaversekre nem jellemző.

Jellemzi őket viszont a mély gondolatiság, a közös élmények sora. A *Most minden* is ezt példázza. „Még a szomorúság is mozdulatlan. / Sápadt egykedvűséggel áll meg az Idő, / csakúgy talán, mikéntha lenne végítélet.” A „mozdulatlanság” a kulcsszó itt, ami a pillanat rögzítését is jelentheti. S a vége felé Vörösmarty Mihály *Előszójának* ismert sorát idézi meg: „Csak csend, hó és halál. Csak ennyi lesz. / És valami arc, amelynek furcsa mosolya / betakarja azt, ami körbevesz minket. // Csak csend és hó. Talán csak ennyi. / És csukott szemek, hadd bámuljanak.” Szépséges létértelmezés ez, és érdekes, hogy a második helyen a „halál” már elmarad. Tulajdonképpen Vörösmarty romantikájától eltérően. Hangja, világszemlélete ugyanakkor akár Pilinszky János *Apokrifjére* is emlékeztet. Nem véletlenek ezek a párhuzamok, hiszen nem más, mint a költészet folytonosságát bizonyítja, amely folytonosság (és persze számos fordulat) Petőczy András költészeté-

nek sajátosságaihoz is tartozik. (*A könyvtárban* című versben ugyancsak „válaszol” a nagy költőelődnek. Az is közismert, hogy a Nyugat, Kassák Lajos és Pilinszky egyaránt hatott rá indulásának idején.)

A költő és a kegyelem már-már a szakralitásig jut. Megjelenik benne az „elpusztított idő”, aztán így szól a végkifejlet: „Szőlő, nektár, bor, valamint vágyakozás. / Valamiféle Éden, ami, mikéntha Kastély. / Adj nekünk, kegyelmet, Mindenható.” A szöveg ünnepélyességét és választékosságát növeli az „istenek italának”, az „Édennek”, a „Kastélynak” az említése, valamint a költőnk által többször használt „mikéntha” kötőszó. (Ez utóbbi szót számítógépem nem is ismeri, és hibásnak húzza alá pirossal...) Akkor láthatjuk a valóban jelentős változást, ha ezt a hangot összevetjük a *Betűpiramis* című, 1984-es kötet anyagával, amelyről joggal írta Kiss László, hogy „elveti a hagyományos költői eszközöket, stílusa szikár, olyannyira, hogy ebben az értelemben nevezhetjük »eszköztelen« költőnek is”. Ennek a versnek stílusa nem szikár, a költő él a hagyományos eszközökkel is, tehát nem nevezhető eszköztelennek.

Persze van úgy, hogy a költő felülemelkedik a macska világán, és a magasból szemlélődik. *A költő a magasban* erről tanúskodik. Óhatatlanul is eszünkbe jut Illyés Gyula *Haza a magasbanja*, s a „magasban” mindkét esetben többet jelent a fizikai viszonyulásnál. Itt is van szerepe a macskának, bár ebben a helyzetben meglehetősen passzív. A költő viszont: „a magasból kémleli mindazt, amit / kémlel, a világot, elsősorban...” Még kétszer kezdődik hasonlóan egy-egy részlet, és van még egy alapjaiban különböző változat is: a magasból és a karosszékből. Ezzel mintegy le is kerül a végtelen magasból az ember. Van ebben az egészben jó adag elegancia, választékosság és méltóság. Helyenként a környezet is erre játszik rá, többek között akkor, amikor egy bizonyos bálteremről esik szó. És persze van mélység és magasság, utóbbi általában a költői látásmód vonatkozásában.

Másutt persze az állat is fölkerülhet a magasba, legalábbis a háztetőre. Onnan viszont a macskakölyök is figyelheti akár az univerzumot is. A bájos helyzetképek mindegyike megtelik tehát mélyebb tartalommal. A többször előkerülő kastély sem pusztán díszes és előkelő épület, hanem sugallhatja a költészet és a gondolat kiemelt jelentőségét is. Az álombeli és talán vágyott kastély egyben valamiféle szellemi és valóságos sziget a körülölelő világban. Akkor is, ha „Hűvös szél áramlik a fehér falakból.” (*A költő, a macska, valamint annak bundája*) Az is jellemzi ennek a kötetnek a világát, hogy megjelenik benne a magányérzés, ami persze lehet alkotói magány, de az egyedüllét jelzése is. Ehhez kapcsolódik egy Nemes Anna-interjú részlete 2015-ből: „Sok olyan személyiség jelenik meg az irodalom terén, aki magányos, visszahúzódó, jobban szeret egyedül lenni, a közösségen kívül létezni és írni. Én ezt nagyra értékelem, bizonyos értelemben én is ez az alkat vagyok, nem voltam egy nagy közösségi ember soha, mindenesetre ezt a képet árnyalni kell” (Nemes Anna: *Petőcz András: József Attila kicsit elszállt*). A magány egyébként egyik középponti kérdés regénytrilógiájában is, csak ott éppen szörnyű, terrortól és háborútól terhes körülmények között, *Magány* címmel pedig szerepel egy verse is az experimentális költészetet bemutató *Concrete* című könyvben (Gondolat, 2018, 18.).

Jelen kötetben is vannak biblikus vonatkozások. *A megtagadott barátság* motója: „Mielőtt a kakas kétszer szólana, / háromszor tagadsz meg engem.” (Mk,

14,30) Jézus Péterhez szóló szavai átlényegülnek ebben az egyébként „macska nélküli” versben. A vers hőse beszél a barátságot megtagadó emberről, egyrészt kissé profanizálja az ősi történetet, másrészt emberivé és evilágivá alakítja át. És a versben van egy „csavar” is: „Néha-néha elbóbiskol. Ilyenkor egykori, / *soba-nem volt* barátjáról álmodik, aki / megtagadta őt, megtagadta a barátságát...” A valóság keveredik itt (is) az álommal, más összefüggésben a transzcendens a realitással. Pilinszky János *Apokriféből* való *Az elhagyatott* mottója: „Mert elhagyatnak akkor mindenek”. Sőt, az első és az utolsó versszakban ott a híres vers egyik legmaradandóbb részletének több eleme. Előbb: „És könny helyett az arcokon a ráncok, / megülnek csendben, megülnek hangtalan, / csorog alá, csorog az üres árok, / mind-mind, akinek még panaszszava van...” Aztán a befejezésben így: „A könny helyett az arcokon a ráncok, / megnyílnak csendben, megnyílnak hangtalan, / csorog alá, csorog az üres árok, / minden élő, kinek panaszszava van.” A Pilinszky-vers utolsó két sora jelenik itt meg, de úgy, hogy a két sor négysorosra nő, egy-egy beékelődő sorral. Sőt, fontos az is, hogy az első versszakban még azt olvassuk, hogy „megülnek”, az utolsóban pedig azt, hogy „megnyílnak”. A „mind-mind” pedig „minden élővé” változik a végén. A „csend” és a „hangtalanság” viszont közös mindkét helyen. Finom eltérések ezek, s talán azt is mondhatjuk, hogy a csendes elmozdulás pillanatát ragadja meg így a költő. Továbbírja tehát Petőcz a költő-előd szövegét, ha úgy tetszik, folytatja annak lezárult pályáját. Vállalt örökség? Folytonosság? Továbbgondolás? Azt hiszem, mindhárom fogalom szerepet játszik, a modern költészet egyik fontos jellemzőjének, a vendégszövegeknek tisztességes felhasználásával. Van más példa is: a *Mikor az uccán* című szonett első sorai meg az emlékezetes József Attila-verset idézik, csupán azzal a változtatással, hogy itt jelen idejű az ige, nem múlt idejű. Kissé rezignált szerelmes vers ez, olyan kulcsmondattal, hogy „elmúlik minden”. És a jeles költő *Ars poeticáját* is megjeleníti: „Az Idő lassan elszívárog, / szaporodnak a halálok...” (*Az Idő és a költő*) Csak az első sor a vendégszöveg, egy módosítással: Petőcznél tulajdonnév lesz az Idő. A vége felé ismét egy átvétel, de ezek már a *Reménytelenül* szavai: „Semmi ágán / szív didereg”. Ez utóbbi részlet kétségtelenül rokonságot mutat a József Attila-i lélekállapot rajzával.

A csend-motívum, az elmélkedés, a szemlélődés, a tünődés áthatja az egész kötet belső világát. Ezt mutatja a gyakori, magasból való látás, a felülről alászálló gondolat. Ebből a szempontból is fontos mű az *Üzenet a hegytetőről*. A hegy hagyományosan olyan helyszín, amely alkalmas a tisztánlátásra, az elvonulásra, a dolgok elrendezésére. Ennek is van biblikus eredete, hiszen éppen Jézus életében és halálában kiemelt szerepe van a hegynek. Megjegyzendő, hogy más vallásokban is van szimbolikus jelentése, gondoljunk csak a hindu és a buddhista hagyományra. Egyesek szerint a hegytetőre feljutás a legmagasabb és legletisztultabb állapot elérését biztosítja.

Ám a hétköznapi ember számára is sok mindent jelenthet ez a földrajzi hely. Jelenthet egyszerű szépséget és tájélményt. A Petőcz-versben ismét kiemelt sorok variációi jelennek meg, ezek tartják össze a mű vázát. A középponti gondolat így jelenik meg a hangütésben: „Valaki fent, a hegytetőn, / valaki nem tér vissza soha.” Ezek a sorok foglalják keretbe a vers szerkezetét. Különös szimbolikája nincs

a hegynek, legföljebb annak titokzatossága és véglelessége. Meg a rejtőzködés színhelye. Vagy éppen a magányé – újfent. S ha nem is minden versben, azért újra és újra előkerül a macska-téma, hiszen ne felejtjük a kötet egyik fő üzenetét: „A macska és a költő együtt, összetartoznak” (*Találkozás a Kastélyban*). Ez különösen fontosá lesz a veszteségek és ámulások idején. És éppen ettől lesz hangsúlyos a kötet címét is magán viselő ciklus: *A macska visszatér*. Itt is párhuzamos életet él a költő és a macska, utóbbi persze ragadozóként, a költő pedig a „megáll az idő” varázsában. Átéli a hiányt, az idő fogyásának szomorúságát. Valószínűleg a mögöttes élményhez hozzátartozik a világ oly sok feszültsége, ami nehezen oldható. „Állandósult a hiány. A fájdalom / a torokban, a kedvetlenség” (*Gondolat, mindennap*). Kétségtelen, hogy van itt egy adag egy helyben topogás is, a vissza-visszatérő érzések ismételt jelenléte. Összességében meglehetősen komor a kép. Egy sikeres költő és író állapotrajza. S aligha lehet bármi, ami képes megszüntetni ezt a fajta állapotot, még ha kedvenc fáik között, a parkban sétál is az ember (*Szigeten, parkban*), és közben huszonegyedik századi „őszikéket” ír: „mintha veled lenne a macskád is...”

S ebben a költői világban a macskával jelzett érték az, amire vár a költő és az ember. Rejtett és kissé titokzatos ez a remény, talán pontosan nem is meghatározható. (*Orpheusz*)

BAKONYI ISTVÁN

Szemlélődések a fordulópontból

RAKOVSZKY ZSUZSA: *TÖRTÉNESEK*

Rakovszky Zsuzsa legújabb verseskötvének címe nem hagy kétséget afelől, hogy a kötettől elbeszélő lírát érdemes várnia az olvasónak. Ez aligha meglepő annak tudatában, hogy a szerző a 2002-ben megjelent *A kígyó árnyéka* óta regényekkel jóval gyakrabban rukkol elő, mint verseskötetekkel, így elkerülhetetlenül nem csak a lírának kellett hatnia a prózanyelvére, hanem az epikának is a költő Rakovszkyra. Mindemellett mintha az utóbbi években a „korszellem” is kedvezne a narratív lírának, ráadásul tematikájukat tekintve is széles a merítése a közelmúltban megjelent, ebbe a vonulatba sorolható köteteknek – Balogh Ádám *Nyers*, valamint Jenei Gyula *Mindig más* című, vállaltan önéletrajzi ihletésű kötetei éppúgy helyet kapnak a palettán, mint Térey Jánostól az *Átkelés Budapesten*, amely a főváros múltjának titkaira nyit ablakot urbánus balladáival (ráadásul elektronikus könyv változatában igen radikálisan használja ki a digitális formátumban rejlő többlet lehetőségeket).

Ám Rakovszky Zsuzsa kötete a *Történesek* címet viseli a „Történetek” helyett, ami azon túl, hogy a narratív líra már említett vonulatában helyezi el a könyvet, egyúttal azt is megelőlegezi, melyek azok a jellegzetességek, amelyek az irányzatton belül is egyedivé teszik ezeket a szövegeket. A kötetbe válogatott Rakovszky-versekben ugyanis rendre olyan történesekről ad számot a lírai én, amelyek élet-